

STARPDISCIPLINĀRA DOKTORANTŪRA KĀ JAUNA IZGLĪTĪBAS UN PĒTNIECĪBAS IESPĒJA LATVIJĀ

Interdisciplinary Doctoral Studies as a New Educational and Research Opportunity in Latvia

Karina Palkova

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Inga Kudeikina

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Ivans Jānis Mihailovs

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvijas Kultūras akadēmija, Latvija

Abstract. *Doctoral studies are the first stage of an academic career, which applies to both the academic doctoral study programme and the professional doctoral programme. Over the past two decades, the role and tasks of doctoral studies have changed dramatically, especially in Europe. Doctoral studies have become an important link between the European Higher Education Area and the European Research Area and its main task is to provide those with doctoral degrees with the best qualifications for the creation, implementation and diffusion of new knowledge and innovations. Interdisciplinarity is trending. Nowadays scientists, researchers, professionals face up with the global problems. This global problem usually is unsolvable and complex by individual fields of science. Therefore, interdisciplinarity is vital in educational process as well as in science. Interdisciplinary approach in this field is challenging tasks for researchers and persons involved in educational process. Nevertheless, if Doctoral Programme is designed based on Interdisciplinarity, doctoral level studies in areas that cannot be accommodated in one of the departmental doctoral programs, could give broader and more unique research results. Interdisciplinary approach on doctoral level programme helps as well meet the individually designed interests of researcher. Bridging many disciplines together there is possible to provide novel and significant researches.*

Keywords: *doctoral study, interdisciplinarity, science, education.*

Ievads

Introduction

Mūsdienu komplicētie sociālie procesi kļūst par izaicinājumu pētniecībai, izvirzot prasību aptveroši analizēt un vērtēt konkrētas norises sabiedrībā. Zinātnieki, politikas veidotāji, darba devēji, starpdisciplināro darbu uzskata par izšķirošu. Arī starpdisciplināro pētījumu citējamība norāda uz pieaugošo pieprasījumu attiecīgo pētījumu veikšanā.

Latvijas Republikas zinātnes politikas un valsts finansēto pētījumu prioritātes bieži vien saistās ar nepieciešamību izveidot plašu pētnieku komandu, nodrošinot vairāku zinātnes nozaru pārstāvniecību un pētnieku kopdarbu (piemēram, valsts pētījumu programmās). Arī Latvijas zinātnes stratēģiskais pozicionējums ir veidots, ņemot vērā plašu faktoru kopu: “(a) ekonomiskās, sociālās, politiskās, kultūra, likumdošanas un vides izmaiņas un tendences Latvijā un pasaulē; (b) iecerēto zinātnes un pētniecības stratēģisko attīstību Latvijā saistībā ar valsts ekonomiskās attīstības stratēģiju; (c) Eiropas Savienības nostādnes un atbalsta prioritātes zinātnes un pētniecības attīstībā; un (d) unikālās iespējas, ko augstākminētie faktori rada Latvijas zinātnei” (LR Izglītības un zinātnes ministrija, 2019), kas attiecīgi aktualizē zinātniskās ekspertīzes starpdisciplinārā skatījuma nepieciešamību un prasa pārvarēt zinātnisko fragmentārismu.

Vienlaikus atzīmējamas darba tirgus tendences un darba devēju vajadzības, kas noteic starpnozaru pētījumu un studiju pieprasījumu. Dažādām tautsaimniecības nozarēm ir nepieciešami starpnozaru pētījumi, zinātniskās ekspertīzes līmenī izmantojot daudzveidīgas zināšanas un prasmes (*European University Association, 2016*). Saskaņā ar Zalcburgas principiem tieši starpnozaru pētījumu attīstība ļaus ātri un efektīvi reaģēt uz darba tirgus izaicinājumiem un vajadzībām, savukārt doktorantūras ietvaros ir jānodrošina starpdisciplinārās mācības un transversālo prasmju attīstīšana (Rauhvargers, 2005).

Šie apsvērumi tieši ietekmē arī jauno zinātnieku sagatavošanu Latvijas Republikā, doktorantu sadarbības kompetenci ar citu zinātņu nozaru pārstāvjiem pozicionējot kā priekšrocību pētniecībā – dalībai zinātniskajos projektos, pieredzes apmaiņā (tostarp doktorantūras skolu ietvaros), plašākam darba iespējām nākotnē, attiecīgi ļaujot attīstīt izpratni par aktualitātēm citās zinātnes nozarēs un pārnozaru zināšanas (zinātniskā izcilība), kā arī pēc būtības ir pamats pārkārtot doktora studiju programmu saturu un organizāciju. Minētais atbilst arī Zinātniskās darbības likumā nostiprinātajai zinātnieka darbības brīvībai – zinātniekam ir tiesības brīvi izvēlēties zinātnisko pētījumu virzienu un metodes (LR Saeima, 2005), zinātnes universitāte ekosistēmas izpratnei (LR Saeima, 1995), kā arī jauna doktorantūras modeļa konceptam.

Pētījumā analizēta starpdisciplināras doktorantūras ieviešana, vērtējot tās teorētisko un praktisko pienesumu izglītības kvalitātes celšanai. Izglītības kvalitāte korelē ar tautsaimniecības stabilitāti un ilgtspēju, tāpēc radošu, inovatīvu risinājumu rašana mūsdienu sociāli ekonomiskajām problēmām ir izglītības sistēmas izaicinājums un prioritāte vienlaicīgi. Starpdisciplināras doktorantūras mērķis, aizstājot esošo klasisko doktorantūras studiju sistēmu, ir nodrošināt tādu speciālistu sagatavošanu, kas spēj piedāvāt inovatīvus, starpdisciplinārus un tehnoloģiskus problēmu risinājumus.

Pētījuma mērķis ir starpdisciplināras doktorantūras tiesiskā regulējuma un prakses problēmu analīze izglītības kvalitātes un valsts ilgtspējīgas attīstības kontekstā.

Pētījumā izmantotas vispārzinātniskās un speciālās zinātniskās metodes - dokumentu analīze, kā arī tiesību normu interpretācijas metodes (gramatiskā, vēsturiskā, sistēmiskā, teleoloģiskā), analizējot tiesību aktus, politikas plānošanas dokumentus un teorijas avotus, kā arī indukcijas – dedukcijas metode, izdarot secinājumus un izsakot priekšlikumus.

Starpdisciplināritātes nozīmes pieaugums darba tirgū, izglītībā un pētniecībā
Increasing importance of interdisciplinarity in the labor market, education and research

Mūsdienās katra atsevišķa sociālo zinātņu nozare vairs nespēj visaptveroši uzlabot ietekmi uz sabiedrībā notiekošajiem procesiem. Tāpēc starpdisciplināritāte paver plašākas iespējas veikt mūsdienu norisēm apbilstošus pētījumus. Starpdisciplināritāte visbiežāk tiek skaidrota kā noteikto zināšanu “kombinācija no vairākām dažādām specialitātēm” (Ratniece, 2021). Attīstot starpdisciplināru pieeju, tai skaitā doktora studiju programmu līmenī, centrā ir dažādu zinātņu un disciplīnu teoriju un metodoloģijas mijiedarbība, integrācija. Vienlaikus notiek arī klasisko jeb raksturīgāko disciplīnu robežu pārskatīšana un to apzināta un mērķtiecīga pārkāpšana.

Šis ietvars ir kļuvis par pamatu, lai izveidotu labai starptautiskai praksei un jaunajam doktorantūras modelim atbilstošu pirmo starpdisciplināro doktora studiju programmu Latvijas Republikā – Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) doktora studiju programmu “Sociālās zinātnes” (RSU, b.g.), attiecīgi pārvarot doktora studiju programmas fragmentārismu un konsolidējot līdz šim esošās piecas doktora studiju programmas “Tiesību zinātne”, “Politikas zinātne”, “Socioloģija” un “Komunikācijas kultūra un multimediji”, “Vadībzinātne”, kā arī vienu doktora studiju apakšprogrammu “Veselības vadība”, kas atbilst dažādiem akreditētajiem studiju virzieniem.

Izstrādājot jaunu studiju programmu “Sociālās zinātnes” (RSU, b.g.), īpašs uzsvars ir likts uz sociālo zinātņu lomas palielināšanu pētniecībā, apvienojot nozaru un apakšnozaru specifiskās zināšanas un kompetences. Sociālo zinātņu pētniecības ietekmes uzlabošana ir viena no studiju programmas prioritātēm, un tā izriet no Eiropas Komisijas programmas “Horizon 2020” mērķiem. Starpdisciplināro doktora studiju programmu izveide un tādejādi zinātnes nozaru integrācija spēcina pētniecības ietekmes ceļu (*key impact pathways*), tādejādi sevī nesot potenciālu sekmēt politikas veidošanu, zinātnisko pierādījumu izmantošanu stratēģiskās komunikācijas ietvaros, kā arī uzlabo infrastruktūru un pētniecības datu plašāku izmantošanu starpnozaru perspektīvā, demonstrējot primāri spēju

veicināt industriālo pētījumu attīstību. Turklāt universitātēm šāda pieeja kalpo par labu iespēju vienkopus koncentrēt dažādus resursus – pētnieciskos, finansiālos, cilvēkresursus, modernizējot studiju vidi un veicinot iesaistīto pušu plašāku līdzdalību dažādās zinātniskajās aktivitātēs, kā arī zinātnisko rezultātu izplatīšanu un zinātnes komunikāciju.

Sociālajās zinātnēs pētniecības ietekmes komponentei ir liela nozīme, jo izcilības kritērijs ar bibliometriskajiem rādītājiem parasti nesniedz pilnvērtīgu ieskatu pētniecības pievienotajā vērtībā. Sociālo zinātņu pētniecības ietekmi ir sarežģīti savienot ar konkrētām pētniecības programmām vai projektiem (Arnold, Knee, & Vingre, 2021).

Apvienojot vairāku sociālo zinātņu nozaru programmas, centrā ir pētniecības metodoloģija, metodes, kas, no vienas puses, ir specifiskas katrai nozarei, no otras puses, var tikt integrētas un savstarpēji papildinātas, izejot no attiecīgās zinātnes nozares, tādējādi radot iespēju veikt oriģinālus pētījumus starpnozaru perspektīvā. Jebkurš pētījums, neatkarīgi no tā, vai tas ir veikts tiesību zinātnes, komunikācijas, politikas, socioloģijas vai ekonomikas jomā, ir balstīts uz kopīgiem principiem un arī pakārtots normatīvajiem aktiem, kas regulē sabiedrības uzvedību. Tādējādi pētījumi politikas zinātnē, tiesību zinātnē, socioloģijā, komunikācijā un ekonomikā mūsdienās nevar pastāvēt bez savstarpējas sasaistes, kuras pamatā ir gan metodoloģija, gan arī tiesiskā bāze, gan arī izpratne par sabiedrības funkcionēšanas un attīstības principiem, kas kopumā veido pētāmo sistēmu.

Doktora studiju programmas “Sociālās zinātnes” nozaru apvienošana starpdisciplinārā perspektīvā sniedz iespēju topošajiem pētniekiem, zinātnisko iestāžu vadītājiem, valsts attīstības un politikas plānošanā iesaistītajiem ekspertiem attīstīt jaunu pieeju zinātnisko rezultātu ietekmes novērtēšanā un izplatīšanā. Turklāt šādi tiek nodrošināta jauna līmeņa pētnieku un ekspertu iespēju veicināšana un spēja pārorientēties no specifisku nozaru iekšējo problēmu risināšanas uz izaicinājumiem, kas saistīti ar plašiem sociāliem procesiem starpnozaru perspektīvā. Inovatīvu risinājumu meklēšana, integrējot sociālo zinātņu potenciālu pētnieciskā darba veikšanā, ļaus pastiprināt saikni starp pētniecību un nozari (praksi).

Viens no faktoriem, kas pamato šādas doktora studiju programmas izveidi strauji mainīgajā pasaulē, ir nepieciešamība starpdisciplināru pētījumu īstenošanu savienot starp nozares / nozaru spēlētājiem.

Līdz ar to sagatavotie studiju pamatkursi tiks īstenoti visās studiju apakšprogrammās, tādējādi nodrošinot studējošo iespēju iegūt starpdisciplināras zināšanas, kā arī prasmes un kompetences, kas sniedz priekšrocības darba tirgū. Starpdisciplināra pieeja ļauj arī efektīvāk izmantot universitātes materiāltehnisko bāzi, bet studējošo iespējas strādāt starpdisciplinārās un starptautiskās komandās veicinās to konkurētspēju darba tirgū un sekmēs potenciālu inovāciju radīšanai.

Viens no Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam izaicinājumiem ir pasaules ekonomikas un tehnoloģiju straujās pārmaiņas, kā

rezultātā efektīva un elastīga augstākās izglītības sistēma kļūst par izšķirošu Latvijas konkurētspējas un cilvēkkapitāla vērtības faktoru (Latvijas Republikas Saeima, 2010). Apstākļos, kad doktora studiju programmām būs pieaugoša loma, starpdisciplinārās studiju programmas struktūra un saturs sekmēs Latvijas augstākās izglītības nozares stratēģisko mērķu sasniegšanu, mazinot studiju programmu fragmentāciju un veicinot resursu koplietošanu, pārnacionalitāti un studiju vides starptautiskošanu, vienlaikus sekmējot inovāciju ieviešanu, transversālo prasmju pilnveidi, nodrošinot individuālu pieeju un elastību pētniecībā. Savukārt starptautiskā sadarbība un iesaiste Eiropas zinātnes norisēs ir priekšnosacījums nākotnes izaugsmei, piekļuvei jaunām zināšanām un resursiem, kalpo personības un valsts izaugsmei (sk. 1.tab.).

1. tabula. *Doktora studiju programmas saskaņotība ar RSU, Latvijas un Eiropas Savienības stratēģisko vīziju, plānošanas dokumentiem un normatīvajiem aktiem (autoru veidota)*
 Table 1 *Coherence of the doctoral study program with the strategic vision of RSU, Latvia and the European Union, planning documents and regulatory acts (made by the Authors)*

Dokuments	Saskaņotība ar programmu “Sociālās zinātnes”
Eiropas Savienības stratēģiskie dokumenti izglītībā (Boloņas process)	Studiju programma “Sociālās zinātnes” nodrošina augstākās izglītības sistēmu salīdzināmību un saskaņotību ar nolūku veicināt iedzīvotāju mobilitāti, nodarbinātību un Eiropas augstākās izglītības starptautisko konkurētspēju atbilstoši Boloņas procesa virsmērķim (EHEA, 2020)
Eiropas Komisijas stratēģija “Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei”	Doktora studiju programma “Sociālās zinātnes” atbilst stratēģijā noteiktajiem mērķiem uzlabot Eiropas augstākās izglītības iestāžu darbību un starptautisko pievilcību un paaugstināt visu izglītības un mācību līmeņu vispārējo kvalitāti ES, apvienojot izcilību un vienlīdzību, šajā nolūkā veicinot studentu un docētāju mobilitāti, kā arī uzlabot situāciju jauniešu nodarbinātības jomā (Eiropas Komisija, 2010)
Horizon 2020	Sociālo zinātņu pētniecības ietekmes faktora uzlabošana (<i>research impact</i>) ir viena no prioritātēm, kas izriet no Horizon 2020 iekļauto mērķu tvēruma (European Commission, n.y.)
Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam	Studiju programma atbilst Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam stratēģiskajiem mērķiem, ļaujot realizēt visaptverošu starptautisku un starpnozaru sadarbību, aktīvu inovāciju radīšanu, stiprinot sabiedrības ilgtspēju, ekonomisko jaudu un nacionālās identitātes attīstību (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020)
Augstskolu likums	Izaicinājumi, ņemot vērā nacionālā regulējuma trūkumus un ierobežojumus starpdisciplināritātes ieviešanā. Ierobežotas iespējas starpdisciplināro doktora studiju programmu attīstībai (LR Saeima, 1995)

<p>Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam</p>	<p>Programma atbilst zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas politikas vīzijai, kas stiprina izcilu pētniecību (augstas kvalitātes un starptautiski atzīta pētniecība, tostarp inovatīvu organizāciju un uzņēmējdarbības attīstībai), inovāciju un tehnoloģiju attīstību zinātnē, gudru, prasmīgu un inovatīvu sabiedrību (zinātnieki spēj radīt, attīstīt un ieviest inovācijas un novērtēt zināšanu un pētniecības sociālo un ekonomisko vērtību) (LR IZM, 2021)</p>
<p>Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam</p>	<p>Studiju programmā iestrādāts pamatnostādņu rīcības virziens “Digitālās prasmes un izglītība”. Pamatnostādnēs ir uzsvērts digitalizācijas nozīmīgums augstākajā izglītībā un arī pētniecībā (LR VARAM, 2021)</p>
<p>Konceptuālais ziņojums “Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā”</p>	<p>Studiju programma atbilst Konceptuālajā ziņojumā noteiktajam – jauna, Zalcburgas principiem (Rauhvargers, 2005) un rekomendācijām atbilstoša doktorantūras modeļa izstrādei un ieviešanai. Doktora grāda kandidātu pētniecības izcilības un karjeras attīstībā jāņem vērā viņu individuālie mērķi, motivācija un karjeras iespēju apzināšana (LR Ministru Kabinets, 2020)</p>
<p>Studiju programmu attīstības un konsolidācijas plāns</p>	<p>2018. gadā Izglītības un zinātnes ministrijas Konsolidācijas plānu izvērtēšanas komisijā tika saskaņota sešu jaunu studiju programmu izstrāde RSU. Kā viena no sešām jaunajām studiju programmām SAM 8.2.1. ietvaros izstrādāta akadēmiskā doktora studiju programma “Sociālās zinātnes”. (LR Ministru kabinets, 2018b)</p>
<p>RSU attīstības stratēģija 2022. –2027. gadam</p>	<p>Nodrošināt starptautiskajā zinātnes kopienā novērtētu zināšanu radīšanu, uzkrāšanu un pārnesi, piedāvāt izcilas, iekļaujošas un ilgtspējīgas izglītības iespējas un sniegt ieguldījumu sabiedrības attīstībā veselības, dzīvības un sociālo zinātņu jomās, realizējot ikviena studējošā un darbinieka potenciālu visa mūža garumā. Vīzija: Eiropas mēroga moderna zinātnes universitāte, kurā koncentrējas talanti, un kurā iegūst izcilu pētniecībā un praksē balstītu izglītību un pieredzi (RSU, 2021).</p>

Starpdisciplināro studiju programmu veiksmīgai veidošanai un īstenošanai ir svarīgs ne tikai starptautiskais aspekts, bet arī nacionālā līmeņa normatīvais regulējums un politikas plānošanas dokumentu tvērums, kas paver iespējas tehniski sakārtot starpdisciplināro studiju un pētījumu veiksmīgu īstenošanu.

Starpdisciplināras pieejas nepieciešamības pamatojums *Reasoning for the need for an interdisciplinary approach*

Starpdisciplīnu pētījumi rada iespējas apkopot un arī piemērot savstarpēji papildinošās prasmes, lai ātrāk atrisināt definētas problēmas, kas arvien biežāk

klūst daudzšķautņainas. Starpdisciplināritāte, ļauj apgūt jaunas prasmes un paplašināt savu metodoloģisko diapazonu (McNicol, 2003).

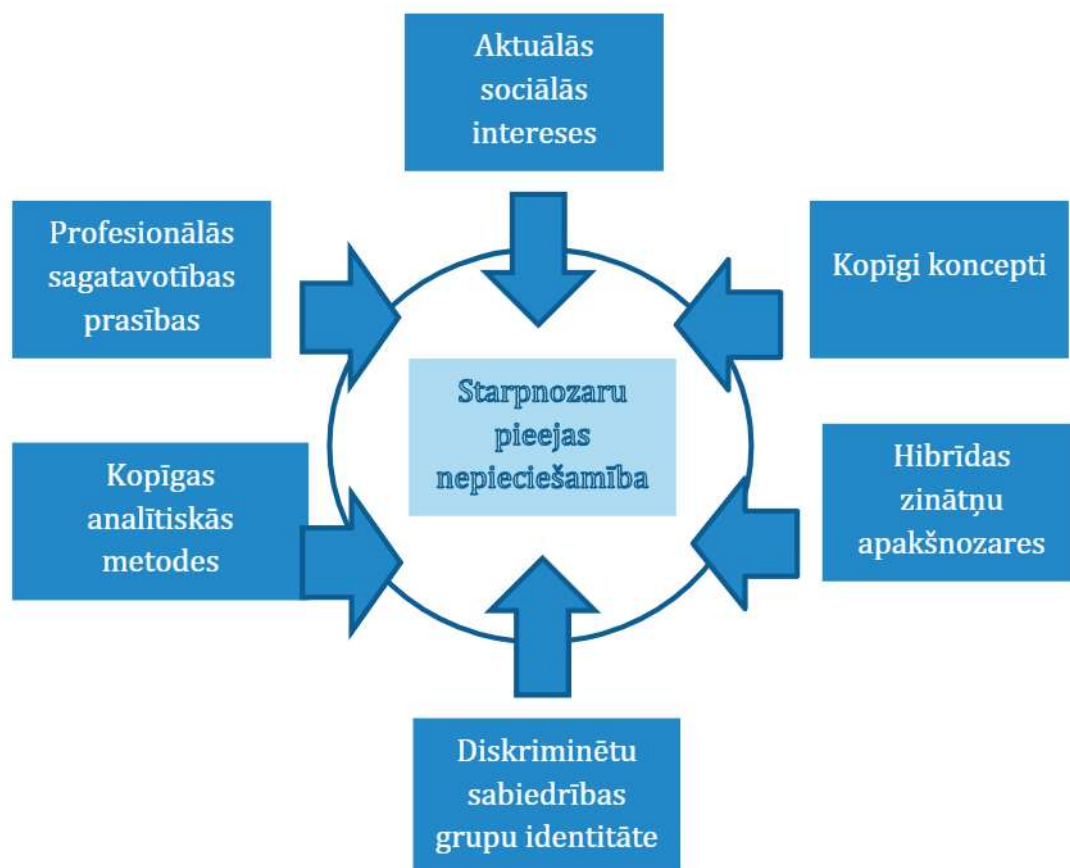
Sociālajās zinātnēs atsevišķām zinātņu nozarēm un starpnozaru jeb starpdisciplinārai pieejai ir gan savas priekšrocības, gan trūkumi. Zinātņu nozaru nosacīti izolēta attīstība un līdzāspastāvēšana reprezentē zināšanu veidošanas stabilitāti un viendabīgumu, taču starpdisciplināritāte – zināšanu daudzveidību un spēju piemēroties sociālajai realitātei un daudz plašākā un visaptverošākā veidā to izskaidrot.

Tradicionāli zinātņu nozares ir tikušas uzlūkotas kā unikāli un relatīvi noslēgti zināšanu un zinātniskās domas avoti. Katra sociālo zinātņu nozare atsevišķi veido pamata struktūru kopīgajam sociālo zinātņu blokam. Katrā no nozarēm ir gan savi racionālie, gan nejaušas dabas faktori, kas nosaka tematisko un problēmu loku, ar ko zinātnes nozare nodarbojas, kā arī tai raksturīgos konceptus, teorijas, metodes, pētnieciskos modeļus, analīzes principus, izskaidrošanas metodes un citus standartus. Dažādās sociālo zinātņu nozares katra atsevišķi ļauj iegūt specifiskas, padziļinātas zināšanas par savā uzmanības lokā esošu tematu aspektiem un jautājumiem. Taču vienlaikus pastāv arī zināšanu fragmentācijas, jaunu un kompleksu attiecību ignorēšanas un jaunu objektu un tikai daļējas tēmu izpētes risks, kas var neatbilst esošajām praktiskajām un konceptuālajām vajadzībām gan zinātnē, gan tautsaimniecības nozarēs un globālajā vidē kopumā. Nozarēm izolēti kļūstot pašām par savu zināšanu, metodoloģijas un teoriju robežu sargātājām, nereti tiek pazaudēta spēja radīt jaunas zināšanas un adekvāti interpretēt sociālās norises; sociālās zinātnes nereti kļūst mazāk efektīvas tieši to fragmentācijas dēļ.

Risinājumu šādai problēmai sniedz starpnozaru jeb starpdisciplināra pieeja, kas vienkāršoti var tikt uzlūkota kā efektīvs līdzeklis tādu problēmu atrisināšanai un jautājumu atbildēšanai, kas nevar tikt pilnvērtīgi aptverti, lietojot šķirtas nozaru metodes, pieejas un zināšanas. Problēmjaudājumu konteksts var būt ļoti plašs un dažāds, un tā gradācija var sniegties no īstermiņa instrumentalitātes jeb aktuālu praktisku jautājumu risināšanas līdz pat plaša mēroga epistemoloģisko nostādņu rekonceptualizācijai sociālajās zinātnēs. Lai paplašinātu zināšanas un veidotu tās atbilstošas sociālajai realitātei un globālo procesu savstarpējai saistībai, izšķiroša ir spēja mācīties, izmantojot vairākus zināšanu avotus vienlaikus. Starpdisciplinārās pieejas riski tradicionāli tiek saistīti ar padziļinātu zināšanu trūkumu atsevišķu zinātnes nozaru standartos un tām raksturīgajos zinātnes problēmjaudājumos. Tādēļ doktora studiju līmenim vispiemērotākā ir starpnozaru pieeja, kad studējošie iepriekšējos augstākās izglītības apguves līmeņos ir ieguvuši padziļinātas zināšanas vismaz vienā zinātņu nozarē, kuru doktora līmenī ir iespējams paplašināt ar citu zinātņu nozaru perspektīvu, zinātniskajām metodēm, pieejām, teorijām un modeļiem (LR IZM, 2021).

Veidojot starpdisciplināru pieeju, tiek radīta jauna iespēja meklēt un veicināt risinājumu piemērošanu dažādās sabiedrībā pastāvošās kompleksās

jomās, un tās ietver arī sabiedrības veselību, nabadzības problēmu, vardarbības un konfliktu tematu individuālā, sabiedrības un globālā kontekstā, globālās sasilšanas problemātiku u. c. Sociālajās zinātnēs starpdisciplināra pieeja ietver paplašinātu un padziļinātu metodoloģisko un teorētisko zināšanu piemērošanu no vairāk nekā vienas tradicionālās zinātņu nozares perspektīvas, lai izprastu kādu konkrētu sociālu fenomenu (sk. 2.attēlu).

2. attēls. Starpnozarņu pieejas nepieciešamību definējošie faktori sociālajās zinātnēs (autoru veidots)

Picture 2 Interdisciplinary approaches are necessary for defining factors in the social sciences (made by the Authors)

Aktuālās sociālās norises visbiežāk ir izteikti starpdisciplināras, tās piesaista dažādu zinātnes nozaru pārstāvju interesi, un to risinājumi un pilnvērtīga interpretācija nav iespējama vienas zinātņu nozares robežās. Zaļā ekonomika, dažādi darba tirgus attīstības aspekti, konfliktu pētniecība starptautiskajā vidē, tiesiskuma un demokrātisko vērtību nozīme sabiedrības funkcionēšanā ir atsevišķi šobrīd aktuāli jautājumi, taču to loks ir daudz plašāks, ar tendenci arvien paplašināties.

Profesionālās sagatavotības prasības dažādās tautsaimniecības nozarēs pieprasa vispusēji izglītotu speciālistus, kas pastāvošo sociālo realitāti un ar to saistītās problēmas ir spējīgi uzlūkot un interpretēt plašā perspektīvā, kas

neaprobežojas ar šauru disciplīnas fokusu. Uzņēmējdarbības vadība, diplomātija, publiskā pārvalde un veselības aprūpe ir tikai dažas no nodarbinātības jomām, kas sagaida speciālistu spējas apvienot teorētiskas zināšanas ar praktiskiem risinājumiem un vienlaikus ņem vērā dažādas perspektīvas un dažādas sabiedrības grupas, to bažas, vajadzības un intereses.

Starpnozaru jeb starpdisciplināras pieejas nepieciešamību nosaka arī kopīgi koncepti, kopīgas metodes un to pielietojamība dažādu zinātnes nozaru kontekstā. Šis aspekts ir īpaši attiecināms uz kvantitatīvajām metodēm, kas ļauj sasniegt starpdisciplinārus mērķus zinātnē un pētniecībā. Šādas metodes aptver datormodelēšanu, dažādas statistiskās metodes un spēļu teorijas, taču neaprobežojas ar tām.

Jau šobrīd sociālajās zinātnēs pastāv hibrīdas apakšnozares, kas apvieno atsevišķus elementus, kas piemīt dažādām un tomēr saistītām nozarēm. Tādējādi tiek radītas jaunas starpnozares, kurām ir potenciāls aizpildīt zināšanu plaisas, kas veidojas starp savstarpēji izolētām nozarēm. Tādas, piemēram, ir politiskā ekonomika, tiesību socioloģija un sociālā psiholoģija.

Turklāt mūsdienu sociālā realitāte prasa gan praktiskās politikas risinājumus, gan sociālo zinātņu ieguldījumu, un šīs kompleksās problemātikas skaidrojumi, interpretācija un iespējamie risinājumi arī sociālo zinātņu perspektīvā vienmēr ir bijuši izteikti starpdisciplināri un aptver gan tiesiskuma, vienlīdzības un taisnīguma aspektus, gan publiskās pārvaldes, ekonomiskās attīstības un starptautiskās pārvaldības jautājumus. Vispildītākie piemēri šajā kategorijā ir labi attīstītā pētniecība sieviešu tiesību un vienlīdzības jomā, etniskās studijas, postkoloniālās studijas un sociālo pārmaiņu aktīvisma pētniecība.

Starpnozaru pieejai kopumā piemīt potenciāls šķērsot nozaru zināšanu un iespēju robežas, integrējot ekspertīzi, konceptus un metodes un apvienojot zināšanas. Tādējādi tiek radītas jaunas zināšanas un jaunas pieejas, kas daudz labāk spēj veidot, zinātniski skaidrot un interpretēt sociālo realitāti, kas nemēdz iekļauties šauru disciplīnu robežās kompleksitātē un daudzveidībā.

Praktiskā rakstura problemātika starpdisciplināritētes ieviešanā Latvijā *Practical problems in the introduction of interdisciplinarity in Latvia*

Ministru kabineta 2020. gada 25. jūnija rīkojums Nr. 345 "Par konceptuālo ziņojumu "Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā" paredz, ka līdz 2025. gada 31. decembrim ir jāveic nepieciešamos pasākumus jauna doktorantūras modeļa ieviešanai Latvijā, attiecīgi ietverot gan jaunā doktorantūras modeļa ieviešanas prasības, gan plānoto pāreju uz ciklisku augstskolu akreditāciju, kā arī paredzot īstenot starpnozaru pētījumu un studijas doktorantūras ietvaros (LR Ministru Kabinets, 2020).

Izstrādājot starpdisciplināro doktora studiju programmu, tika konstatēti vairāki izaicinājumu attiecībā uz šobrīd spēkā esošo normatīvo aktu konceptuālu

neatbilstību jaunajam doktorantūras modelim. Piemēram, RSU studiju programma konsolidēja piecas līdz šim esošās doktora studiju programmas – “Tiesību zinātne”, “Politikas zinātne”, “Socioloģija” un “Komunikācijas kultūra un multimediji”, “Vadībzinātne”, kā arī apakšprogrammu “Veselības vadība”, kas katra atbilst dažādiem RSU akreditētajiem studiju virzieniem.

Licencējot starpdisciplināru studiju programmu, būtu jāvadās no prasībām, kas noteiktas Ministru kabineta 2018.gada 11.decembra noteikumiem Nr. 795 “Studiju programmu licencēšanas noteikumi” (LR Ministru kabinets, 2018a), proti, nepieciešams iesniegt licencēšanas iesniegumu, kurā jānorāda “studiju programmai atbilstošā studiju virziena nosaukumu”. Neskatoties uz to, ka studiju programma tiek veidota starpdisciplināra (ja uz to norāda gan programmas saturs, gan arī uzbūve un mērķi), kā arī ņemot vērā to, ka programma, piemēram, veidota noteiktajā nozares grupā, proti “Sociālās zinātnes”, tomēr nav viennozīmīgi iespējams un arī vēlams pēc būtības noteikt šādai studiju programmai tikai vienu studiju virzienu. Viena virziena noteikšana, kā to šobrīd prasa Augstskolu likuma 1. panta 1.¹ punktā noteiktais, kā arī šā likuma 55.² pants (LR Saeima, 1995), no jaunā doktorantūras modeļa perspektīvas raugoties, nav iespējama un pēc būtības ir maldinoša.

Šajā kontekstā atzinīgi vērtējami Grozījumi Augstskolu likumā, kas stājās spēkā 2022.gada 21.aprīlī. Tie ļauj studiju programmas ietvaros “izveidot studiju programmas apakšprogrammu (apakšprogrammas), kas ir studiju programmas sastāvdaļa un atbilst konkrētai zinātnes nozarei” (LR Saeima, 1995). Minētais paver iespēju doktora studiju programmas licencēt kā studiju programmu ar apakšprogrammām (apakšprogrammu saturam var būt vairāki studiju apakšprogrammu kodi). Taču minētais nerada iespējas starpdisciplināro doktora studiju programmu attīstībai, bet gan ir tehnisks pagaidu risinājums.

Izvērtējot programmas attīstības potenciālu jaunā doktorantūras modeļa ietvaros, secināms, ka viena vai arī vairāku studiju virzienu noteikšana liedz pēc būtības sasniegt starpdisciplināro programmu mērķus. Mūsdienīgu starpdisciplināro programmu attīstības potenciāls un starpdisciplinārā satura attīstība ir atkarīga no starpnozaru pētījumu veicināšanas, kuru nav iespējams sasniegt, sašaurinot virzienu izvēli.

Papildus, aplūkojot gan Augstskolu likumu (LR Saeima, 1995), gan arī Ministru kabineta 2018.gada 11.decembra noteikumu Nr.795 “Studiju programmu licencēšanas noteikumi” prasības viena virziena noteikšanai doktora programmai kontekstā ar Zinātniskās darbības likumu, secināms, ka Zinātniskās darbības likuma 8. panta pirmās daļas 1.punkts (LR Saeima, 2005) noteic, ka zinātniekam ir tiesības brīvi izvēlēties zinātnisko pētījumu virzienu un metodes. Programmas mērķis atbilstoši jaunajam doktorantūras modelim arī ir vērsts uz zinātnieku kapacitātes stiprināšanu un starpdisciplināru pētījumu attīstību. No vienas puses, Zinātniskās darbības likums paver iespēju nodrošināt zinātnieka darbību ne tikai noteiktajās zinātnes nozarēs un apakšnozarēs, bet arī zinātnes

nozaru grupās. Atbilstoši Zinātniskās darbības likuma 28. panta trešās daļas 4. punktam augstskolām ir piešķirtas tiesības veikt zinātnisko darbību (izdot zinātniskus rakstus, īstenot projektus, līgumpētījumus utt.) zinātnes nozaru grupās atbilstoši augstskolas dibinātāja noteiktajai augstskolas stratēģiskajai specializācijai (LR Saeima, 2005). Proti, Zinātniskās darbības likums pēc būtības atbalsta starpdisciplināru, starpnozaru pētījumu pieeju, īpaši paverot iespēju izmantot zinātnes nozaru grupas virziena attīstību pētniecībā. Arī jauns augstskolu tipoloģijas modelis uzsver to, ka dalījums zinātņu nozaru grupās nestiprina starpdisciplināru programmu attīstību. Savukārt, no otras puses, augstāk norādītie normatīvie akti šobrīd sašaurina attiecīgās iespējas, nosakot saturisko ierobežojumu studiju virziena veidā.

Arī Ministru kabineta 2022.gada 27.septembra noteikumi Nr. 595 “Noteikumi par Latvijas zinātnes nozaru grupām, zinātnes nozarēm un apakšnozarēm” stiprina starpdisciplināru zinātnes attīstību. Proti, noteikumos ir paredzēta iespēja darboties zinātnes nozares grupas ietvaros, pat vēl vairāk, attīstot starpnozaru sociālās zinātnes, kas īpaši paredzēts šo noteikumu, piemēram, 5.9.punktā (LR Ministru kabinets, 2022).

Atbilstoši konceptuālajam ziņojumam “Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā” doktorantūras galvenais elements ir oriģināls zinātnisks pētījums vai doktora teorētiskais pētījums, kuru veic doktorants. Līdz ar to, doktora studiju programmas nevar tikt pielīdzinātas bakalaura un maģistra studiju programmām. Arī to vērtēšana pēc būtības nevar notikt pēc principiem, kas līdzīgi maģistra vai bakalaura programmām. Virzienu noteikšana neveicina pētniecību un tās attīstību, neskatoties uz to, ka pētniecība ir doktora studiju programmu pamatā (LR Ministru Kabinets, 2020).

Šajā ziņojumā ir norādīts, ka normatīvais regulējums jaunas doktora studiju programmas licencēšanai ārpus studiju virziena un doktorantūras skolas ietvarā stāsies spēkā no 2022.gada, savukārt normatīvais regulējums doktorantūras skolas akreditācijai – no 2025. gada. Taču šobrīd jauno modeli un esošo regulējumu raksturo vairāki riski, kas saistīti ar studiju programmas uzbūvi un ideju. Ja šobrīd tiek izstrādāta studiju programma, kas ir centrēta uz pētniecības attīstību un oriģinālu, starpdisciplināru zinātnisko pētījumu radīšanu, tad, pielāgojot šādu studiju programmu šobrīd spēkā esošajām prasībām, zūd programmas ideja, kas balstīta uz jauno doktorantūras modeli.

Papildus atzīmējama arī augstskolu autonomija korelācijā ar pētniecības brīvību. Augstskolu autonomiju raksturo akadēmiskā brīvība un varas un atbildības sadale starp valsts institūcijām un augstskolu, starp augstskolas dibinātāju un tās lēmēj institūcijām. Augstskolas autonomija izpaužas tās tiesībās brīvi izvēlēties augstskolas dibinātāja izvirzīto uzdevumu īstenošanas veidus un formas, kā arī atbildībā par augstskolā iegūtās izglītības un īstenošanās zinātniskās un radošās darbības kvalitāti, demokrātisma principu ievērošanu, mērķtiecīgu un racionālu resursu izmantošanu (LR Saeima, 1995). Tādējādi, augstskolu

autonomija cieši saistīta ar augstskolas spēju veidot doktora studiju programmas, kas atbilst augstskolas stratēģiskajai vīzijai un specializācijai, turklāt gan nacionālajā, gan arī starptautiskajā līmenī tiek attīstīta un pieprasīta starpdisciplināro programmu pieeja. Augstskolas spēja doktora programmu līmenī pavērt pētniecības robežas starpdisciplinārajā plaknē veicina arī zinātnes attīstību un nodrošina gan pārnacionālo, gan arī oriģinālo pētījumu izstrādi.

Ņemot vērā minēto, būtu jāpārskata normatīvā regulējuma atbilstība starpdisciplinārām un kopīgām studiju programmām un kā pagaidu risinājumu veikt grozījumus attiecībā uz atteikšanos no studiju virzieniem doktoru programmu līmenī. Minētais ļautu nodrošināt vairāku zinātnes nozaru vai apakšnozaru doktorantu un zinātnieku sadarbību, attīstītu kopīgu pētniecību dažādu augstskolas struktūrvienību ietvaros.

Secinājumi **Conclusions**

Starpnozaru jeb starpdisciplināras pieejas nepieciešamība sociālajās zinātnēs ir saistīta ar vairākiem faktori – aktuālās sociālās intereses un norises, kopīgas zinātniskās metodes un koncepti, jau eksistējošas hibrīdas zinātņu apakšnozares, kā arī nepieciešamība stiprināt zinātnieku kapacitāti, apvienot zināšanas, paverot plašākas iespējas darba tirgū un veicinot augsta līmeņa ekspertīzi implementāciju dažādas tautsaimniecības nozarēs un jomās.

Tādējādi tiek radītas jaunas zināšanas un pieejas, kas daudz labāk spēj zinātniski skaidrot un interpretēt sociālo realitāti, pavērot plašāku skatījumu uz pašreizējām sociālajām (un ne tikai) tendencēm un norisēm.

RSU starpdisciplinārā doktora studiju programma “Sociālās zinātnes” ir pirmais mēģinājums izveidot mūsdienīgu, jaunam doktorantūras modelim atbilstošu doktora studiju programmu, kuras īstenošana ir saistīta ar turpmāko ieinteresēto pušu un politikas veidotāju (kop)darbu, risinot vairākus līdz galam neskaidrus un neatrisinātus jautājumus, kas šobrīd var apgrūtināt starpdisciplinārās doktorantūras īstenošanu:

1) Normatīvajā līmenī – ir jāatsakās no doktora studiju programmas piesaistes konkrētajam studiju virzienam, attiecīgi grozot Augstskolu likumu. Minētais ir tieši saistāms ar ieceri pāriet uz augstākās izglītības iestāžu institucionālo akreditāciju, kā arī tiešāk sasaistīt doktorantūras darbību ar regulāru zinātnes izvērtējumu.

2) Zinātnes politikas līmenī – ir jāturpina diskusijas par zinātnes klasifikāciju, zinātnes nozarēm un apakšnozarēm, kā rezultātā ir iespējami grozījumi zinātnes klasifikācijā.

3) Zinātniskās pētniecības un studiju (izglītības) līmenī – doktora studiju ietvaros ir attīstāma un zinātniskajā vidē nostiprināma jaunu doktorantu identitāte,

uzsverot šādu studiju un pētniecības priekšrocības un doktorantu iespējas kā ieguvumu Latvijas zinātnei, bet plašāk – Latvijas sabiedrībai.

Summary

Priorities of the scientific policy and state-funded research in the Republic of Latvia are often associated with the need to assemble a broad team of researchers, ensuring representation of numerous scientific domains and cooperation between researchers (e.g., within the framework of public research programmes). Strategic positioning of Latvian science is also shaped in consideration of a broad range of factors: "(a) economic, social, political, cultural, legislative and environmental changes and trends in Latvia and worldwide; (b) contemplated strategic development of science and research in Latvia in line with the national economic development strategy; (c) guidelines and support priorities of the European Union in the development of science and research; and (d) the unique opportunities created for science in Latvia by the aforementioned factors" (Strategic Positioning of Latvian Science Abroad, Strategic Manual 2019), which respectively mainstreams the need for an interdisciplinary outlook on scientific expertise and urges to overcome scientific fragmentariness.

In the meantime, one can identify specific labour market trends and employer needs that define the demand for cross-sectoral research and studies. Interdisciplinary research involving the application of versatile knowledge and skills at the scientific expertise level is sought by different industries of the national economy. According to the Salzburg Principles, it is the development of Interdisciplinary research that is going to allow prompt and efficient reaction to the needs and challenges of the labour market, whereas interdisciplinary education and development of transversal skills must be integrated in doctoral studies. These considerations also directly affect the training of young scientists in the Republic of Latvia, positioning the competence of doctoral students' cooperation with representatives of other scientific domains as an advantage in research – for participation in scientific projects, exchange of experience (also within the boundaries of doctoral educational institutions), broader employment opportunities in the future, respectively allowing the development of comprehension of relevant issues in other scientific domains and cross-industry knowledge (scientific excellence), and, essentially, form a foundation for restructuring the content and organisational of doctoral education programmes.

The above is also in line with the freedom of scientist activities provided for by the Law on Scientific Activity – a scientist has the right to freely choose the direction and methods of scientific research (Paragraph 1, Part one, Section 8 of the Law on Scientific Activity), idea of a scientific university ecosystem (Section 25.¹ of the Law on Higher Education Institutions), as well as the concept of the new doctoral studies model (On the conceptual report "Regarding the implementation of the new doctoral studies model in Latvia").

The study analyses the implementation of interdisciplinary doctoral studies, evaluating the theoretical and practical contribution thereof to the improvement of education quality. Education quality correlates with the stability and sustainability of national economy, so the development of creative and innovative solutions to the social and economic problems of today is simultaneously a challenge and a priority for the education system. The goal of interdisciplinary doctoral studies by substituting the existing classical doctoral studies system is to ensure the preparation of experts capable of suggesting innovative, interdisciplinary and technological solutions to various problems.

The goal of the research study is the analysis of issues of legal regulatory framework and practice of interdisciplinary doctoral studies within the context of education quality and

sustainable development of the country. The need for cross-sectoral or interdisciplinary approach in social sciences is associated with a number of factors – relevant social interests and processes, common scientific methods and concepts, already existing hybrid science subdomains, as well as the need to improve scientists' capacity by combining knowledge, providing broader opportunities on the labour market and encouraging the implementation of high-level expertise in different areas and industries of the national economy.

This brings about the development of new knowledge and approaches, much more capable of scientific explanation and interpretation of the social reality, broadening the view of the current social (and other) trends and processes. The interdisciplinary doctoral study programme “Social Sciences” of the Riga Stradiņš University is the first attempt at creating an up-to-date doctoral study programme appropriate to the new doctoral studies model, and its implementation is associated with further (co)operation of the concerned parties and policy-makers for finding solutions to issues that remain unsolved or have not yet been cleared up to a sufficient extent, which, at this stage, could impede the implementation of interdisciplinary doctoral studies at several levels: the Regulatory Level, the Scientific Policy Level and the Scientific Research and Studies (Education) Level.

Literatūra References

Arnold E., Knee P., & Vingre A. (2021). International Evaluation of Scientific Institutions Activity. Panel Report: Social Science. Retrieved from: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/10717/download>

European University Association. (2016). *Doctoral Education - Taking Salzburg Forward: Implementation and New Challenges*. Retrieved from: <https://www.eua.eu/resources/publications/354:doctoral-education-taking-salzburg-forward-implementation-and-new-challenges.html>

EHEA. (2020) *European Higher Education Area and Bologna Process*. Retrieved from: <http://www.ehea.info/page-qualification-frameworks>

Eiropas Komisija. (2010). *Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei*. Pieejams: <https://op.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/6a915e39-0aab-491c-8881-147ec91fe88a/language-lv>

European Commission. (n.y.) *Horizon 2020*. Retrieved from: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en

Pārresoru koordinācijas centrs. (2020). *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam*. Pieejams: <https://pkc.gov.lv/lv/nap2027>

LR Izglītības un zinātnes ministrija. (2019). *Latvijas zinātnes stratēģiskais pozicionējums ārvalstīs _stratēģijas rokasgrāmata*. Pieejams: https://drive.google.com/drive/folders/10zhFSTTbpr7LTujYMWwOUZRqNy40Jmz_

LR Ministru kabinets. (2018a). *Studiju programmu licencēšanas noteikumi*. LR noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 252, 27.12.2018. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303957>

LR Ministru kabinets. (2018b). *Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.2.1. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt studiju programmu fragmentāciju un stiprināt resursu koplietošanu" pirmās un otrās projektu iesniegumu atlases kārtas īstenošanas noteikumi*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296515-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-8-2-1-specifiska-atbalsta-merka-samazinat-studiju-programmu-fragmentaciju>

LR Ministru Kabinets. (2020). *Par konceptuālo ziņojumu "Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā"*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315685-par-konceptualo-zinojumu-par-jauna-doktoranturas-modeļa-ieviesanu-latvija>

LR Ministru kabinets. (2022). Noteikumi par Latvijas zinātnes nozaru grupām, zinātnes nozarēm un apakšnozarēm. *Latvijas Vēstnesis*, 189, 29.09.2022. OP numurs: 2022/189.3. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/335928-noteikumi-par-latvijas-zinatnes-nozaru-grupam-zinatnes-nozarem-un-apaksnozarem>

LR Saeima. (1995). Augstskolu likums. *Latvijas Vēstnesis*, 179, 17.11.1995.; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 1, 11.01.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37967>

LR IZM. (2020). *Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam*. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/6043/download>

LR Saeima. (2005). *Zinātniskās darbības likums*. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107337>

Latvijas Republikas Saeima. (2010). *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*. Pieejams: https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija_2030_6.pdf

LR VARAM. (2021). *Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam*. Pieejams: <https://digitalanedela.lv/wp-content/uploads/2021/09/Latvijas-Digit%C4%81l%C4%81s-Transform%C4%81cijas-pamatnost%C4%81dnes-2021-2027.pdf>

McNicol, S. (2003). LIS: the interdisciplinary research landscape. *Journal of Librarianship and Information Science*, 35(1), 23–30. DOI: <https://doi.org/10.1177/096100060303500103>

Ratniece, L. (2021). Pētījumi tiesību zinātnē un starpdisciplināritātē: īss ieskats pamatjautājumos. *Socrates*. 2(20). 14–23. DOI: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.014-023>

Rauhvargers, A., (2005) *Doktorantūra kā Boloņas procesa trešais cikls: 2005.g. Zolburgas semināra 10 pamatprincipi EUA Trends IV ziņojuma secinājumi un Bergenā ministru komunikē uzstādījumi*. Pieejams: http://www.aic.lv/bologna/Latvija/Atsev_prez/doktorantura_Zalcb.pdf

RSU. (b.g.) *Studiju programma "Sociālās zinātnes"*. Retrieved from: <https://www.rsu.lv/studiju-programma/socialas-zinatnes>

RSU. (2021). *Rīgas Stradiņa universitātes attīstības stratēģija 2022.-2027. gadam*. Retrieved from: https://www.rsu.lv/sites/default/files/docs/rsu_strategija_2027_kopsavilkums.pdf

Van Noorden, R. (2015). Interdisciplinary research by the numbers. *Nature* 525, 306–307. <https://doi.org/10.1038/525306a>